

Työllisyysvaikutukset eivät selviäisi satunnaistetun perustulokenttäkokeen kautta

JUSSI PYYKKÖNEN

Sitra ja Tela tilasivat syksyllä 2014 Ajatushautomo Tänkilta selvityksen aiheesta *Miten testata perustulon vaikutuksia?* Ohto Kannisen ja Mikko Forssin kirjoittamassa selvityksessä esitetään, että perustulokenttäkoe tarjoaisi luotettavaa tietoa siitä, onko perustulosta sosiaaliturvajärjestelmän rakenteellisen uudistamisen pohjaksi. Keskustelu perustulosta on heidän mukaansa auttamatta jumiutunut poteroihin, ja väitteitä suuntaan ja toiseen esitetään tutkimustiedon puutteesta huolimatta. Jälkimmäiseen näkemykseen on helppo yhtyä. Yhteiskunta- ja taloustieteilijöiltä on odotettu tietoa perustulouudistuksen vaikutuksista, jottei keskustelu perustuisi vastedeskin pelkkiin mielikuviiin. Muuten sängen moniääninen perustulokeskustelu jäisi edelleen junnaamaan paikolleen (ks. Pyykkönen 2012).

Tietoa siis tarvitaan, mutta onko satunnaistettu kenttäkoe optimaalisin tapa kerätä tietoa perustulosta? Haastan Kannisen ja Forssin näkemyksen siitä, että satunnaistettu perustulokenttäkokeilu olisi työllisyysvaikutusten osalta alueellista kokeilua parempi tapa testata perustulon vaikutuksia.

Kenttäkokeella Kanninen ja Forss tarkoittavat satunnaistettua vertailukoetta, jolla voitaisiin selvittää asioiden syy-seuraussuhteita. Kannisen ja Forssin mukaan satunnaistaminen tarjoaisi huomattavasti luotettavampia ja muuhun Suomeen yleistettävämpiä tuloksia kuin alueellinen, eli esimerkiksi tiettyyn kuntaan kohdistettu, kokeilu. Tutkijoiden hahmottelema kenttäkoe kestäisi kaksi vuotta ja se kohdistuisi 18–62-vuotiaisiin, joiden käytettävissä olevat tulot jäävät alle mediaanin. Tästä ryhmästä arvottaisiin 8 000 osallistujaa kokeeseen. Keskeisin seurattava vaikutus olisi uudistuksen vaikutus pienituloisten työssäkäyntiin.

Yksi keskeinen perustelu perustulolle onkin ollut – kuten myös Kanninen ja Forss tuovat esille – se, että se olisi ns. rakenteellista tukea pienpalkkaisille. Toisin sanoen perustulo voisi vaikuttaa positiivisesti työllisyyteen, koska se loisi yrityksille nykyistä parempia edellytyksiä investoida ”matalapalkkatyöhön”. Tämän ajatuksen takana on oletus siitä, että perustulomallissa työ ja sosiaaliturva eivät olisi yhtä eksklusiivisia vaihtoehtoja kuin nykyisen sosiaaliturvajärjestelmän oloissa. Tällöin työttömille syntyisi ainakin teoriassa parempi kannuste vastaanottaa matalapalkkaista työtä ja yrittäjälle parempi kannuste palkata työnhakija.

Näitä vahvoja mielikuvia synnyttäviä oletuksia ja kannusteita olisi syytä testata käytännössä. Kanninen ja Forss lähtevät siitä, että satunnaistettu perustulokenttäkoe loisi luotettavan tavan arvioida perustulon työllisyysvaikutuksia, sillä sen perusteella voitaisiin verrata perustuloa saaneiden ja verrokkiryhmän käyttäytymistä kannusteiden näkökulmasta. Esitän, että vaikka koe onnistuisi esitetyssä muodossaan täydellisesti, niin todettujen käyttäytymismuutosten perusteella ei voitaisi päätellä perustulon työllisyysvaikutuksia riittävän kattavasti.

Kenttäkoe valaisisi jollain tasolla vaikutuksia yksittäisten henkilöiden kannustimiin, mutta yrittämisen kannusteet muuttuvassa ympäristössä jäisivät pimentoon. On muistettava, että rekrytointi edellyttää aina kahta osapuolta: työnhakijaa ja työnantajaa. Työtön työnhakija ei toimi tyhjiössä vaan jatkuvasti muuttuvilla työmarkkinoilla. Uusien yritysten perustaminen ja yritysten kannusteet investoida markkina-alueelle ovat sidoksissa siihen, kuinka kannattavaksi yritystoiminta nähdään kokonaisuudessaan mm. palkkakustannus-

ten näkökulmasta. On täysin eri asia (yrityksen perustamista tai investointeja suunnittelevan näkökulmasta) kehittää matalapalkkasektorilla toimivaa palvelua sellaisille työmarkkinoille, jossa on implementoitu kaikessa laajuudessa rakenteellinen tuki pienipalkkaiselle työlle, kuin työmarkkinoille, jossa sitä kokeillaan sattumanvaraisesti eri alueilla. Emme voi olettaa, että 8 000 henkilön kokeilulla olisi sellaisia vaikutuksia työmarkkinoihin, kun perustulon täydellisellä implementaatiolla olisi. Perustulon dynaamiset vaikutukset esimerkiksi palkkarakenteisiin ovat arvaamattomia, mutta muutoksen laajuuden huomioiden varsin todennäköisiä. Jos näitä dynaamisia vaikutuksia ei voida simuloida, kenttäkoe ei vastaa keskeisimpään tutkimuskysymykseensä riittävän luotettavasti.

Olennaisiin selvittävät asia on nimenomaan se, että *muuttaisiko perustulon kaltainen pienipalkkaisen työn rakenteellinen tuki työmarkkinoiden dynamiikkaa työllisyysasteen näkökulmasta positiiviseen suuntaan*. Tällä hetkellä työllisyyden kannalta keskeisiä ongelmia ovat mm. lyhyen koulutuksen varassa olevien henkilöiden (Myrskylä & Pyykkönen 2015) ja maahanmuuttajien varsin heikko työllistymistodennäköisyys. Perustulon vaikutusta työllistymistodennäköisyyteen on ennakoimattomien dynaamisten vaikutusten johdosta vaikea arvioida, mutta jonkinlainen rajattu alueellinen kokeilu voisi tuoda edes jonkinlaisia vastauksia.

Alueelliseen kokeiluun lienee monta toteuttamistapaa. Olennaista olisi työllisyysvaikutusten arvioinnin näkökulmasta synnyttää koetilanne, jossa pienipalkkaisen työn rakenteellinen tuki (perustulon muodossa) ehtisi vaikuttaa työmarkkinoiden dynamiikkaan. Tällöin voitaisiin tarkastella, olisiko ”perustulo-työmarkkinoilla” kysyntää matalapalkkatyölle eri tavalla kuin nyt.

KIRJALLISUUS

- Kannas, Olli & Kärkkäinen, Olli: Perustulomallin analyysi. Eduskunnan tietopalvelun selvitys, 2014.
- Kanninen, Ohto & Forss, Mikko: Miten testata perustulon vaikutuksia? Kenttäkokeilukulttuurin lyhyt oppimäärä. Tänk ry, 2014.
- Myrskylä, Pekka & Pyykkönen, Topias: Kuka Suomessa tekee työt? Julkaisematon käsikirjoitus, 2015.

Kannisen ja Forssin alueellisten kokeilujen kriittikki on osin aiheellista. Yhden ei-satunnaisesti valitun alueellisen kokeen perusteella on hankalaa sanoa mitään tarkkaa yksilötason syy-seuraussuhteista. Toisaalta satunnaistetun kenttäkokeen perusteella olisi hankalaa sanoa mitään kattavaa perustulon vaikutuksista työmarkkinoiden dynamiikkaan ja sitä kautta työllisyyteen. Vastaavasti erilaisten perustulovaikutuksia estimoivien staatistien mikrosimulointimallien (esim. Kannas & Kärkkäinen 2014) tuloksista on – erityisesti työllisyysvaikutusten suhteen – varottava vetämästä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Satunnaistettu perustulokenttäkoe toisi kyllä parhaimmillaan kiinnostavaa tietoa kannustimien vaikutuksista yksittäisten ihmisten toimintaan. Työllisyyden näkökulmasta tämä tieto ei välttämättä olisi kovinkaan ratkaisevaa. Useimmilla työttömillä on taustallaan sellaisia rakenteellisia tekijöitä (ammatti, sijainti, koulutus, palkka-vaatimukset yms.), jotka laskevat työllistymisen todennäköisyyden niin alhaalle, että yksittäisten henkilöiden kannusteiden pienillä muutoksilla ei olisi välttämättä merkittäviä vaikutuksia työttömien työllistymiseen (ks. Pyykkönen & Pyykkönen, 2014). Kiinnostavaa olisikin tutkia, olisiko perustulon kaltaisella sosiaaliturvajärjestelmän rakenteellisella uudistamisella sellaisia dynaamisia vaikutuksia, että nykyisen sosiaaliturvajärjestelmän kautta syntyneet *työllistymisen rakenteelliset lukot* (matala koulutus, korkea ikä yms.) aukeaisivat. Syntyisikö perustulo-työmarkkinat, jossa alentuneen tuottavuuden kompensationsa toimiva pienipalkkaisen työn rakenteellinen tuki aukaisisi esimerkiksi palvelusektorille sellaisia mahdollisuuksia, että riittävän työllisyysasteen saavuttaminen olisi realistista?

- Pyykkönen, Jussi: Perustulon kahdet kasvot. Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012): 4, 459–461.
- Pyykkönen, Topias & Pyykkönen, Jussi: Nousukausikaan ei ratkaisisi rakennetyöttömyyttä. Tieto & Trendit 5/2014.